تراژی کمدی

از مجموعه‌ی مکتب‌ها، سبک‌ها و اصطلاح‌های ادبی و هنری

دیوید هِرسْت

ترجمه‌ی حسن افشار

www.ketab.ir

نشرمرکز

Tragicomedy
David L. Hirst

تراژی‌کمدی
از مجموعه‌ی مکتب‌ها، سبک‌ها و اصطلاح‌های ادبی و هنری
دیوید هرست
ترجمه‌ی حسن افشار
طرح جلد: ابراهیم حقیقی
چاپ اول ۱۳۹۰، شماره‌ی نشر ۱۰۳۲، ۳۰۰۰ نسخه، چاپ فرارنگ
شابک: ۶-۱۴۲-۲۱۳-۹۶۴-۹۷۸

نشرمرکز: تهران، خیابان دکتر فاطمی، روبه‌روی هتل لاله، خیابان باباطاهر، شماره‌ی ۸
تلفن: ۳-۸۸۹۷۰۳۶۲ فاکس: ۸۸۹۶۵۱۶۹
Email: info@nashr-e-markaz.com

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این ترجمه برای نشرمرکز محفوظ است.
تکثیر، انتشار و بازنویسی این ترجمه یا قسمتی از آن به هر شیوه از جمله: فتوکپی، الکترونیکی،
ضبط و ذخیره در سیستم‌های بازیابی و پخش بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است.
این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد.

سرشناسه:	هرست، دیوید ال.	Hirst, David L.
عنوان و نام پدیدآور:	تراژی‌کمدی/ دیوید هرست؛ ترجمه‌ی حسن افشار	
مشخصات نشر:	تهران: نشرمرکز، ۱۳۹۰	
مشخصات ظاهری:	شش، ۱۷۸ ص.	
فروست:	مجموعه‌ی مکتب‌ها، سبک‌ها و اصطلاح‌های ادبی و هنری	
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۲۱۳-۱۴۲-۶	
یادداشت:	عنوان اصلی: Tragicomedy ؛ واژه‌نامه؛ کتابنامه؛ نمایه	
موضوع:	تراژی‌کمدی	
شناسه‌ی افزوده:	افشار، حسن، ۱۳۴۲ - ، مترجم	
رده‌بندی کنگره:	PN ۱۹۰۲/ ه۴ ت۴ ۱۳۹۰	
رده‌بندی دیویی:	۸۰۹/۲۵۲۳	
شماره‌ی کتاب‌شناسی ملی:	۲۲۹۰۴۷۷	

قیمت ۴۸۰۰ تومان

www.ketab.ir

فهرست

یادداشت ناشر ۱
دیباچه ۳

بخش اول: قرن‌های شانزدهم و هفدهم ــ رمانس و طنز نوکلاسیک

۱. پیشگفتار ۹
۲. پاستورال و تراژی‌کمدی قرن هفدهم ۲۷
۳. کمدی در تراژدی: تئاتر الیزابتی و جاکوبی ۴۷
۴. تراژی‌کمدی فرانسوی قرن هفدهم ۶۳

بخش دوم: قرن‌های نوزدهم و بیستم ــ رمانتیسیزم و رئالیسم جدید

۵. ملودرام ۸۳
۶. انواع ملودرام: چخوف و برنارد شا ۱۰۳
۷. پیش‌گامان قرن بیستم ۱۲۵
۸. رسوم کهن و اشکال نو ۱۵۰
واژه‌نامه‌ی فارسی ـ انگلیسی ۱۶۲
واژه‌نامه‌ی انگلیسی ـ فارسی ۱۶۳
کتاب‌شناسی گزیده ۱۶۴
نمایه ۱۷۰

www.ketab.ir

یادداشت ناشر

مجموعه‌ی مکتب‌ها، سبک‌ها، و اصطلاح‌های ادبی و هنری که این کتاب یکی از آن‌هاست دربرگیرنده‌ی حدود سی کتاب مستقل از هم است که از میان کتاب‌های مجموعه‌ی The Critical Idiom برگزیده شده‌اند. هر یک از کتاب‌های این مجموعه را نویسنده‌ای که در زمینه‌ی مورد بحث صلاحیت و احاطه‌ی وافی دارد نوشته است و کوشیده است از نکته‌های اصلی مربوط به اصطلاحِ موضوعِ کتاب چیزی را ناگفته نگذارد. به همین دلیل این کتاب‌ها از اعتبار و شهرتی میان دوستداران ادب و هنر برخوردار بوده‌اند. کتاب‌ها به مقوله‌های گوناگونی می‌پردازند: برخی به نهضت‌ها و جنبش‌ها و مکتب‌های ادبی (رمانتیسم، زیبایی‌گرایی، کلاسیسیسم، سمبولیسم، رئالیسم، ناتورالیسم، سوررئالیسم، مدرنیسم، اکسپرسیونیسم)، برخی به انواع ادبی (تراژدی، کمدی، حماسه، درام، ملودرام، مقامه) و برخی به ویژگی‌های سبکی (استعاره، تلمیح، طنز، تمثیل) و مانند اینها. به علت همین تنوع موضوع بحث، سبک و نحوه‌ی ارائه‌ی مطلب در کتاب‌های مختلف مجموعه به تناسب ضرورت‌های موضوع متفاوت است و الگوی یکنواختی بر آن‌ها تحمیل نشده است. با این همه، کوشش شده در هر کتاب توضیح کافی درباره‌ی تاریخچه، مبانی نظری، عوامل پیدایی، تعریف و معنا، ویژگی‌ها، نمایندگان برجسته و تأثیرهای سبک و مکتب یادشده داده شود و نمونه‌هایی

www.ketab.ir

بسنده و روشنگر از آثار مربوط به آن در خلال مطلب گنجانده شود. درباره‌ی بسیاری از این مقوله‌ها و مفاهیم تاکنون در زبان فارسی اثری که مستقلاً و به‌درستی پاسخگوی پرسش‌ها و ابهام‌ها باشد نداشته‌ایم و بیش از معرفی‌هایی دانشنامه‌ای و فشرده درباره‌شان نخوانده‌ایم. کتاب‌های این مجموعه، که نشر مرکز در دست انتشار دارد، می‌توانند به آن آشنایی اولیه عمق و وسعت و دقت بیشتری ببخشند و برای دانشجویان ادبیات و سایر خوانندگان علاقه‌مند مفید باشند.

ناشر

www.ketab.ir

دیباچه

تراژی‌کمدی در قرن بیستم شکل غالب نمایش شده است. قهرمان تراژیک دیگر هیبت اودیپ سوفوکل و شاه لیرِ شکسپیر را ندارد. انسان امروزی آدمی است مثل ویلی لومن، فروشنده‌ی ورشکسته‌ی آرتور میلر [در **مرگ فروشنده**]، یا برِنژه‌ی پوچ اوژن یونسکو [در **کرگدن** و آثاری دیگر]. ما اکنون ژانرهایی از قبیل کمدی سیاه، کمدی تهدید، و لوده‌بازی وحشیانه را هنجارهایی نمایشی می‌شناسیم. ظرفیت آموزشی نمایش‌های سیاسی جدی‌ای از قبیل کارهای ادوارد باند و داریو فو را برحسب مقدار شوخی آنها می‌سنجیم. هرچه در تاریخ تئاتر عقب‌تر می‌رویم مرز بین تراژدی و کمدی پررنگ‌تر می‌شود. بااین‌حال آنها همیشه دو وجه مکمل یکدیگر در انگیزه‌ای بوده‌اند که تئاتر را می‌آفریند. تراژدی با احساسات ما بازی می‌کند؛ ما را درگیر می‌کند و همدلی ما را با قهرمان اقتضا می‌کند. کمدی به عقل ما متوسل می‌شود؛ انتقادی نگاه می‌کنیم و به قربانی می‌خندیم. ازاین‌رو کمدی را می‌توان جدی‌تر از تراژدی پنداشت، زیرا با نیروی بیشتری می‌تواند نگاه متعارف مخاطب را مختل کند، حال‌آنکه تراژدی ــ تراژدی‌ای که ارسطو قبولش دارد ــ پالایش می‌کند به ما به گفته‌ی میلتون «پس از آنکه همه‌ی احساساتمان را خرج کردیم آرامش فکری می‌بخشد.»

نمایشنامه‌نویسی که تصمیم می‌گیرد این دو قالب نمایشی را در هم

www.ketab.ir

بیامیزد، بر سر دوراهی سرنوشت‌سازی در مورد روش و هدف قرار می‌گیرد: آیا از طرز گزینشی استفاده کند که به ترکیب کامل عناصر دو ژانر متضاد بینجامد؛ یا نه، مخلوط فرّاری از تراژدی و کمدی فراهم آورد که تأثرات متفاوت در آن متضاد یکدیگر عمل کنند. در حالت اول، نمایشنامه‌ای همانند *طوفان*[1] [از شکسپیر] به دست خواهد آورد که هرچند مخاطب را با ظرفیت تراژیکش قلقلک می‌دهد، او را از تجربه‌ی آزارنده‌ی روان‌پالایی معاف می‌کند و آسوده و خرسند نگاه می‌دارد. در حالت دوم، نمایشنامه‌ای همچون *یهودی مالت* [از مارلو] خواهد داشت که آگاهانه احساسات مخاطب را تضعیف می‌کند و اجازه‌ی درگیریِ منجر به واکنش همدلانه و نتیجتاً پالایش احساسات از رهگذر ترس و ترحم را به او نمی‌دهد. در تراژی‌کمدی نوع اول، احساسات تعدیل می‌شوند؛ در نوع دوم، تحریک می‌شوند و علیه یکدیگر به کار می‌افتند.

منتقدان و نمایشنامه‌نویسان نوکلاسیک عصر رنسانس نخستین کسانی بودند که کوشیدند این ژانر ترکیبی را بپذیرند. در انگلستان، سر فیلیپ سیدنی آن را قالب «دورگه» نامید و ارزشی برایش قائل نشد؛ ولی معاصر ایتالیایی او جامباتّیستا گوارینی هم رساله و هم نمایشنامه‌ای در دفاع از آن نوشت. نظریه و کارنامه‌ی گوارینی نقطه‌ی عطفی در کلاف سردرگم آثاری است که تراژدی و کمدی را تلفیق می‌کنند، زیرا ما با معیارهایی که او به دست می‌دهد می‌توانیم نمایشنامه‌هایی را که در دسته‌ی تراژی‌کمدی جای می‌گیرند و درصدد ترکیب عناصر متضاد برمی‌آیند شناسایی و ارزیابی کنیم. گوارینی تأثیر بی‌واسطه‌ای در نویسندگان تراژی‌کمدی‌های پاستورال در انگلستان داشت، به‌ویژه در بومانت و فلِچِر و، به‌واسطه‌ی فلچر، در شکسپیر. نمایشنامه‌های کورنی نیز روش و هدف مشابهی را دنبال می‌کنند. ملودرام

---

۱. دو ترجمه از آن موجود است: ابراهیم یونسی، اندیشه، ۱۳۵۱؛ و اسماعیل دولتشاهی و عبدالعلی دستغیب، بدیع، ۱۳۵۴.

www.ketab.ir

انگلیسی قرن نوزدهم نیز با سرگرم‌کنندگی و تسکین‌بخشی‌اش از فرمولی استفاده می‌کند بسیار شبیه فرمولی که بومانت و فلچر به کار می‌بستند. ادامه‌ی آن را در نمایشنامه‌های دو نویسنده‌ی فوق‌العاده پرنفوذ آغاز قرن بیستم می‌بینیم: برنارد شا و چخوف.

نظریه‌ی گوارینی در همه‌ی نمایشنامه‌های ژانر ترکیبی کاربرد ندارد. به علت اینکه مرزهای پررنگِ بین قالب‌های نمایشی متضاد در قرن بیستم کم‌رنگ شده‌اند، نظریه‌ی گوارینی با طیف وسیعی از تراژی‌کمدی‌های جدید ارتباط پیدا نمی‌کند. کمکی هم به فهم نمایشنامه‌های بخش دوم کتاب حاضر نمی‌کند، نمایشنامه‌هایی که می‌کوشند از مخلوط فرّاری از مضمون‌ها استفاده کنند. این سنت اخیر که تازه در قرن بیستم تعریف روشنی پیدا کرده است در آثار برشت و آرتو متبلور شده که هرچند صریحاً تراژی‌کمدی ننوشته‌اند، از حالت‌ها و قالب‌های کاملاً متضاد استفاده کرده‌اند تا از تئاتری که زیر سلطه‌ی ناتورالیسم بوده است فاصله بگیرند. هم نظریه‌ی «تئاتر حماسی» برشت و هم تعبیر «تئاتر شقاوت» آرتو چالشی با پیامدهای خودپسندانه‌ی درام ارسطویی است. اما این دو پیشاهنگ که پرنفوذترین نظریه‌پردازان و کارورزان تئاتر معاصر بوده‌اند، پیش‌قراولانی هم از بین نمایشنامه‌نویسان انگلیسی قرون میانه و طنزنویسان تئاترهای الیزابتی و جاکوبی داشته‌اند.

نوع نمایشی راکه چنین دامنه‌ی فراگیر و پیشینه‌ی درازی دارد بدون جست‌وجوی وجوه مشترک نمی‌توان بررسی کرد. تمرکز ما در کتاب حاضر بر دو حوزه‌ی متفاوت ولی مرتبط خواهد بود. در بخش اول، رمانس و طنز نوکلاسیک را با یکدیگر مقایسه می‌کنیم و نمایشنامه‌های شکسپیر و فلچر و کورنی را در بستر نظریه‌ی ادبی گوارینی مورد توجه قرار می‌دهیم و وجوه افتراق آنها را با نمایشنامه‌های مارلو و نویسندگان تراژدی انتقام بررسی می‌کنیم. در بخش دوم به کشاکش مشابه آن بین رمانتیسیزم و رئالیسم در قرن‌های نوزدهم و بیستم می‌پردازیم. خواهیم دید که چخوف و برنارد شا با

www.ketab.ir

تأثیرپذیری از زبان مردمی ملودرام به ساختارهای تازه‌ای رسیدند که تئاتر را در نیمه‌ی دوم قرن بیستم متحول کرد. بررسی تراژی‌کمدی امروزی در پرتو نظریه‌های برشت و آرتو و پیراندلّو گرانیگاه سودمندی برای ما فراهم خواهد آورد که مکمل کندوکاو ما در تئاتر قرن‌های شانزدهم و هفدهم از زاویه‌ی نسبت آن با تعبیرهای دوره‌ی رنسانس از تناسب اسلوبی و قالب نمایشی خواهد شد.

www.ketab.ir